



**MULTIDISZCIPLINÁRIS KIHÍVÁSOK
SOKSZÍNŰ VÁLASZOK**

GAZDÁLKODÁS- ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

**MULTIDISCIPLINARY CHALLENGES
DIVERSE RESPONSES**

JOURNAL OF MANAGEMENT
AND BUSINESS ADMINISTRATION

HUMANITÁRIUS FEJLESZTÉS VAGY KULTURÁLIS
IMPERIALIZMUS?
A NEMZETKÖZI ÖNKÉNTESSEG INTERKULTURÁLIS
VONATKOZÁSAI ÉS HATÁSAI MAGYAR ÖNKÉNTESÉK
REFLEXIÓI ALAPJÁN

HUMANITARIAN DEVELOPMENT OR CULTURAL
IMPERIALISM?
THE INTERCULTURAL ATTRIBUTES AND IMPACTS
OF INTERNATIONAL VOLUNTEERING IN
HUNGARIAN VOLUNTEERS' REFLEXIONS

MOLNÁR Zsolt

Kulcsszavak: *nemzetközi önkéntesség, nemzetközi fejlesztés, humanitárianizmus,
humanitárius segélyezés, interkulturalitás, kulturális kihívások*

Keywords: *international volunteering, international development, humanitarianism,
humanitarian aid, interculturality, cultural challenges*

JEL kód: Z19

<https://doi.org/10.33565/MKSV.2022.01.05>

ÖSSZEFOGLALÓ

A nemzetközi önkéntesség kiemelt szerepet játszik a nemzetközi fejlesztésben, mivel interkulturális közvetítő intézményként működik a küldő és a fogadó országok és közösségek között, biztosítva a humanitárius és fejlesztési programok megvalósításához szükséges humán kereteket. A nemzetközi önkéntesség leggyakrabban nemzetközi NGO-k és transznacionális szervezetek (pl. ENSZ, EU) célkitűzései alapján a humanitárius programokat alakítja helyi fejlődéssé a tevékenységek helyi koordinálásán, tudástranszferen, képzéseken és az önkéntesek fizikai munkavégzésén keresztül. Tanulmányomban a nemzetközi önkéntesség interkulturális sajátosságait, összetevőit és hatásait vizsgáltam meg 21 visszatért magyar nemzetközi önkéntes személyes tapasztalatain keresztül. Kutatói célom annak feltárása, hogy mennyire felel meg a magyar önkéntesség a vele szemben támasztott új kihívásoknak. A résztvevőkkel felvett szakmai mélyinterjúk négy kérdéskört érintettek, az 1) interkulturális szempontok megjelenése az önkéntesek motivációjában, a 2) megtapasztalt helyi szokások és nehézségek azonosítása és kezelése, a 3) kulturális imperializmus jelenléte, valamint az 4) önkéntesség fogadó félre gyakorolt hatásának értékelése. A vizsgálat legfontosabb megállapítása, hogy a magyar önkéntesek jelentős része tudatosan készült és kezelte az interkulturális kihívásokat, és részben felismerték saját kulturális felelősségüket is. Főleg a magyar kezdeményezésű fejlesztési projektek helyeztek nagy hangsúlyt az interkulturális előkészítésre és a helyi elvárásoknak való megfeleltetésre.

SUMMARY

International volunteering has an important role in global development by being the intermediary body between donor and host countries and communities. It provides the human framework to support humanitarian and/or development aid programmes on site. Usually working on behalf of international development NGOs and transnational bodies (UN, EU etc.) volunteers help turn humanitarian programmes into local development achievements, by coordination activity, knowledge transfer, education, and physical contribution alike. In my empirical research I examined the intercultural elements, attributes, and impacts of international volunteering by evaluating the intercultural experiences of 21 returned Hungarian

volunteers. My research objective was to see if Hungarian international volunteering is up to those new challenges. The in-depth interviews made with the participants focused on four question areas, including 1) identifying if intercultural elements can be identified within the volunteers' motivations, 2) revealing what local cultural habits and difficulties the respondents experienced and managed, 3) identifying cultural imperialism during volunteering, and 4) evaluating the impact of volunteering onto the recipient communities. The most important outcome of the research was that most of the Hungarian volunteers was very conscious at preparing for and handling intercultural challenges. Some of them succeeded to realise their own intercultural responsibility, and especially the Hungarian-financed projects put stress on the intercultural preparation and meeting local expectations.

BEVEZETÉS

A nemzetközi önkéntesség hagyományos formájában a donor országtól eltérő társadalmi környezetben valósul meg, amely folyamatos kihívás elé állítja mind az önkénteseket, mind a fogadó közösségek tagjait. A kulturális különbségek és ezek közvetlen, illetve közvetett hatásai az önkéntesség különböző szintjein és dimenzióiban azonban gyakran más-más szerepekben és előjellel jelennek meg. A nemzetközi önkéntességet tradicionálisan a társadalmi fejlődés és a kultúrák közötti közeledés egyik legjobb multinacionális eszközének tartják (pl. Flanagan et al, 1999; Harkin, 2008; Schech, 2017), az utóbbi években viszont a vele szemben megfogalmazódott kritikák (pl. Brav et al, 2002; Sherraden et al, 2008) arra hívják fel a figyelmet, hogy az interkulturálisan nem megfelelően előkészített projektek jelentős veszélyt jelenthetnek a fogadó közösségek számára, mert tovább erősíthetik a gazdasági és kulturális alá- és fölérendeltséget (De Luca, 2020).

A dolgozatban magyar nemzetközi önkéntesek tapasztalatain keresztül vizsgálom az interkulturalitás szerepét az önkéntesek motivációjában, az eltérő szokások és kihívások azonosítását, beleértve a kulturális imperializmus és kolonializmus jelenségét, valamint feltárom az önkéntesek adaptációs stratégiáit

és az idegen kulturális környezetben végzett önkéntesség fogadó közösségekre gyakorolt hatását.

A kutatás kvalitatív korpuszát különböző afrikai és ázsiai helyszínen és programban részt vett 21 fő nemzetközi önkéntessel készített félig strukturált mélyinterjú adta, amelyek részben leíró, részben önreflexív módon tárták fel az interkulturális hatásokat. A következőkben először áttekintem a humanitarianizmus és az interkulturalitás – az önkéntesség fogalmi keretezéséhez szükséges – fontosabb elméleti és kritikai narratíváit, majd tematikusan feltárom a magyar önkéntesek tapasztalatait és reflexióit.

A HUMANITARIANIZMUS FOGALMI HÁTTERE ÉS KRITIKAI NARRATÍVÁI

A nemzetközi önkéntesség diszkurzív kerete a humanitárius szolidaritás (Rozakou, 2020), amelynek erkölcsi alapja a másokért való együttes felelősségvállalás, a *keşşős jő* érzése, az önzetlen támogatás, illetve a társadalmi egyenlőség ethosza. A szolidaritás társadalmi absztrakcióként az emberek közötti összetartozást közös morális értékek mentén testesíti meg, normatív értelemben viszont konkrét – állami, civil vagy egyházi – szereplők által kifejtett segélyezési tevékenységet jelent (Komter, 2004).

A humanitarianizmus jelenkori formájára az átpolitizálódás, kommercializálódás és intézményesülés a jellemző (Barnett, 2005; Scott, 2006; Neszmeélyi, 2016), amely során a kezdeti morális kategóriából egyre inkább a politikai diskurzus részévé válik, ahol a tevékenység irányát a nyugati országok, transznacionális szervezetek és fejlesztési NGO-k határozzák meg (Moore, 2013). Bár a humanitárius tevékenységek koordinálását 1992-től az ENSZ látja el, a nemzetközi fejlesztési és segélyezési hozzájárulás (ODA) befizetése nagyon

centralizált¹, így a nagy donor országok gyakran saját geopolitikai érdekeik mentén döntenek el, hogy a fejlesztési forrásokat mire fordítják. Az egyoldalú fejlesztés és segélyezés nem veszi figyelembe a helyi sajátosságokat és szokásokat, a donor és a fogadó országok közötti egyenlőtlenségek miatt elkerülhetetlenül átalakítja és újratermeli az emberek közötti hierarchiakat és különbségeket, és az eredeti humanitárius segítségnyújtás szándékát társadalmi és hatalmi függőséggé alakítja át (pl. Chouliaraki, 2010; Fassin & Pandolfi, 2010; Rozakou, 2020). A globális dél országai a humanitárius erőfeszítéseket – a donor országok legjobb szándéka ellenére is – ezért gyakran csak idegen értékek, normák, gyakorlatok és életmódok egyoldalú rájuk erőltetésének látják, amely egy újabb állomás a Nyugat és a Kelet közötti történelmi alá- és fölérendeltség folyamatában, amely jelenleg a globalizáció és a nyugatiasodás reflexiójában jelenik meg (Barnett & Weiss, 2008).

A humanitarizmus legújabb formái ezért tudatosan próbálnak szakítani a jelenlegi gyakorlattal, a megoldás a szolidáris cselekedet politikától való elválasztása, a lefelé irányuló domináns segélyezés helyett horizontális, bürokrácia-mentes támogatás kialakítása, valamint a humanitárius tevékenység beágyazása a helyi közösségek és társadalmak történelmi szokásaiba (Boltanski, 1993; Rozakou, 2020; Cantat & Feischmidt, 2019).

Ebben tud nagy szerepet játszani a nemzetközi önkéntesség, amely a különböző humanitárius programokat és segélyeket az önkéntesek fizikai közreműködésével olyan interkulturális eszközrendszeren keresztül alakítja át lokális fejlődéssé, mint például a közös együttműködésen alapuló tudástranszfer, képességfejlesztés, kultúrák cseréje és kooperatív tanulás (Lewis, 2005; Devereux, 2008; Schech, 2017). Sok NGO kifejezetten azért dolgozik nemzetközi önkéntesekkel (hivatásos szakértők helyett), hogy a projektek

¹ A 2020. évi nettó befizetéseinek több mint 70%-át öt ország biztosította: USA: 22%, Németország: 18%, UK: 12%, Franciaország: 10%, Japán: 9% (oecd.org, 2021)

terepszinten jobban illeszkedjenek a helyi kultúrába, és jobban élvezzék a helyiek támogatását (Eliasoph, 2013).

AZ INTERKULTURÁLIS MEGKÖZELÍTÉS ÉS AZ ÖNKÉNTESSEG SZEREPE

A nemzetközi és transznacionális szervezetek egyre nagyobb szerepet tulajdonítanak a nemzetközi önkéntesség kultúraközvetítő szerepének. A jelenkori önkéntesség az ENSZ nemzetközi fejlesztési célkitűzéseire igazodik, amelyek a fejlődő országok legfontosabb szociális és társadalmi problémáira adnak iránymutatást. Ezek végrehajtásában „*a nemzetközi önkéntesség erős és integrált szerepet fog játszani*”² (Molnár, 2016). Az Európai Parlament az önkéntességet olyan humán tőkeként definiálja, amely kiemelkedő nemzetközi jelentőséget tölt be a társadalmi egyenlőség megteremtésében és az interkulturális párbeszéd erősödésében (Harkin, 2008), hasonlóan az Európai Unió Tanácsának önkéntességet erősítő állásfoglalásához³, illetve az EU önkéntességről szóló 2010. évi jelentéséhez, amely szerint a nemzetközi önkéntesség jelentősen hozzájárul a fenntartható fejlődéshez, a társadalmi kirekesztés és diszkrimináció csökkentéséhez, valamint a kulturális integrációhoz⁴. A nagy nemzetközi humanitárius és fejlesztési programok megvalósítása jelentős mértékben önkénteseken keresztül történik, így az önkéntesség nélkül ezek egy része nem tudna megvalósulni (Burns et al, 2006).

Ugyanakkor a nemzetközi önkéntesség is számos, a humanitarianizmus evolúciójára visszaható ellentmondással bír, kritikai diskurzusa (pl. Schech, 2016; Yea et al; 2018; Brav et al, 2002) az önkéntesekre, a fogadó közösségekre, illetve a társadalmi – gazdasági fejlődésre vonatkozó veszélyeivel foglalkozik.

² A Nemzetközi Önkéntesküldő Szervezetek Szövetsége éves konferenciáján Ban Ki Mun akkori ENSZ főtitkár felolvasott levele, Tokió, 2015. október 4-7.

³ Amelynek keretében a Tanács 2011-es az aktív polgárságot előmozdító önkéntes tevékenységek európai évének nyilvánította (Tanács határozata 2009. november 27.)

⁴ Volunteering in the European Union, final report, Brüsszel 2010.

Legnagyobb kockázatnak az interkulturális hiányosságokat tartja, alapvetése, hogy a kulturálisan nem megfelelően előkészített és végrehajtott programok adott esetben több kárt okoznak, konzerválják a társadalmi – gazdasági egyenlőtlenségeket és nem érnek el valódi fejlődést (Perold et al, 2013). A legtöbb önkéntes nincsen tisztában saját szakmai és interkulturális felelősségével, egyrészt szubjektív motivációik gyakran felülírják szakmai elköteleződésüket, másrészt átveszik az önkéntesség paternalista sztereotípiáit, miszerint pusztán altruista hozzáállással, de mindenféle szakmai tudás és a helyi társadalmi szokások, sőt akár nyelvi ismeretek nélkül is hosszú távú fejlődést tudnak elérni (Sherraden, Lough & McBride, 2008; Ngo, 2013). Így hiába alakul ki bennük a közösségi támogatás mentális jóérzése (Hustinx & Lammertyn, 2003; Meier & Stutzer, 2004), ez gyakran elfedi azt a tényt, hogy a közreműködésük a legjobb szándékuk ellenére sem volt tartós, sőt az eredmények a fogadó fél számára gyakran átláthatatlanok és sérülékenyek, és tovább fokozhatják a függő viszonyokat (Schech, 2016; Yea et al, 2018).

A nemzetközi önkéntesség ezért törekeny szerepet tölt be a humanitárius segélyezés folyamatában, hiszen olyan elvárásnak kell megfelelnie, amelyre nem biztos, hogy fel van készülve. Egyrészt az önkéntesség megfelelő eszköz lehet a jelenlegi, poszt-humanitarianizmusnak is nevezett korszak (Chouliaraki, 2010) politikai, etikai és gyakorlati ellentmondásainak (Malkki, 2015) csökkentéséhez, másrészt saját kritikai irodalma pont azoknak az interkulturális kompetenciáknak a hiányosságait emeli ki, amelyekre támaszkodni kellene.

MAGYAR ÖNKÉNTESÉK TAPASZTALATAINAK VIZSGÁLATI MÓDSZERTANA

Kutatásom során a magyar nemzetközi önkéntesek interkulturális tudatosságát, felelősségvállalását és magatartását az alábbi négy kutatói kérdés mentén dolgoztam fel: (1) Milyen szerepet tölt be az interkulturalitás az önkéntesek motivációiban? (2) Munkájuk során milyen helyi szokásokkal, kihívásokkal

találkoztak, és hogyan viszonyultak a nehézségekhez? (3) Tapasztalták és felismerték-e a kulturális imperializmus megjelenését akár saját maguk, akár a fogadó közösségek oldalán, és milyen adaptációs stratégiákat alkalmaztak az eredményes együttműködés érdekében? (4) Hogyan látták és értékelték saját önkéntességük fogadó közösségekre gyakorolt hatását?

A kutatás alapja 21 fő magyar önkéntessel készített félig strukturált szakmai mélyinterjú, amelyek során először a résztvevők saját megéléseit és percepcióit azonosítottam, majd ezt követően végeztem el a megállapítások narratív keretezését. Az önkéntesek kiválasztásánál tudatosan törekedtem arra, hogy összetételük mind a fontosabb demográfiai jellemzők (életkor, nem, életpálya, végzettség, szakmai háttér), mind az önkéntesprogram földrajzi helyszínére (Afrika, Ázsia, Nyugat-Európa), a program tartalmára és hosszára vonatkozó lehetőség szerint heterogén legyen. A tapasztalatok értelmezésénél fontos azonban figyelembe venni nemcsak és országok közötti kulturális különbségeket, hanem az egyes országokon belüli társadalmi diverzifikációt is, hiszen például csak Nigériában több mint 200 eltérő etnikumú törzs él (Neszmélyi, 2014), amelyek az interkulturális diskurzusok kialakításánál is okozhatnak eltéréseket.

A KUTATÁS EREDMÉNYEI

1) Az önkéntessé válás narratívái

A megkérdezett magyar önkéntesek 18 különböző motivációs tényezőt neveztek meg (pl. utazási vágy, Afrika vonzása, segítő szándék, jó cselekedet vágya, külföldi munkavégzés szándéka, vallás, gyerekkori álm, nyelvtanulás, kalandvágy stb.), amelyek között természetesen számos átfedés is van, de az összesen 68 darab említés jól mutatja, hogy a legtöbb – szinte mindegyik – önkéntes esetében összetett, több síkon mozgó motivációs rendszerekről beszélhetünk, ahol legtöbbször még a legfontosabbnak tartott motiváció azonosítása sem egyszerű. A magyar önkéntesek motivációs hálói nagy

hasonlóságot mutatnak más vizsgálatokkal, például Ruth Unstead-Joss korábbi brit nemzetközi önkéntesek körében végzett kvalitatív megkérdezése során (2008) az alábbi motivációk közötti összefüggéseket tárta fel: segíteni vágyás, a világ megismerése, személyes fejlődés, kalandvágy, illetve „menekülés” a korábbi élethelyzetből, míg Tanzániában és Zambiában dolgozó önkéntesek esetében a segítség, az új emberek és kultúrák megismerése, valamint saját megismerésük és fejlődésük szándéka (Talarski, 2014), egy dél-afrikai kutatásban az utazás, turizmus és az önkéntesség egymásra ható keveréke (Alexander, 2012) dominált. David Burns kifejezetten a motivációs elemek közötti korrelációt elemezve (2011) a listát még a szociális és a karrier típusú motivációkkal egészítette ki. A dolgozat nullhipotézisét képező interkulturalitás az önkéntesek motivációs elbeszéléseinek több mint felében közvetlenül, nevesített formában jelent meg, míg a többi esetben közvetetten, más motivációs tényezők háttéréként.

1. táblázat: Motivációs narratívák és jellemzőik

Meghatározó motiváció		Interkulturalitás megjelenése	Tipikus megfogalmazások	Perspektíva
1.	Utazás és önkéntesség	<i>Elsődleges:</i> utazási vágy és kulturális kíváncsiság	Afrika, Ázsia, természet, élmény, vonzás, megismerni, látni, utazni	Tudatos külső megfigyelő
2.	Altruizmus, segíteni akarás	<i>Elsődleges:</i> humanitárius fejlesztés	Változás, helyi közösségek, szociális érzékenység, fenntartható fejlődés, segíteni	Aktív kulturális beavatkozó
3.	Egyéb egyéni okok	<i>Másodlagos:</i> saját célok megvalósítási eszköze	Személyes útkeresés, önmegvalósítás, belső fejlődés, nyelvtanulás, külföldi munkavégzés, gap year	Passzív érdeklődő

Forrás: saját szerkesztés

Tartalmuk, említési környezetük, az önkéntesek általi értelmezésük, valamint a többi motivációs faktorhoz való kapcsolódásuk alapján kifejezetten az

interkulturalitás szempontjából három jól kirajzolódó motivációs narratívát azonosítottam (1. táblázat): az utazási vágy és kulturális kíváncsiság önkéntességben megtestesülő formáját; az altruizmus keretében megvalósuló interkulturalitást; valamint az egyéni élethelyzetek miatt bekövetkező önkéntességet, ahol az interkulturális motiváció csak közvetetten, implicit módon jelentkezik.

Az első csoportban az utazási vágy és kulturális kíváncsiság az önkéntesség szándékával együtt jelent meg, a két eltérő motiváció az önkéntesek beszámolóiban szinte nem is választható szét egymástól, gyakran egymást erősítve fejtik ki hatásukat. Történeteikben a megkérdozett önkéntesek régi, gyakran filmekben, irodalmi alkotásokban gyökerező gyerekkori kulturális emlékeiket, más földrészek iránti egzotikus érdeklődésüket nevesítették, amelyek valóra váltására az önkéntességen belül nyílik reális alkalom. Ez erős altruista tudattal párosul, fő céljuk – ahogy az egyik önkéntes megfogalmazta – „*látni és segíteni*”. Ebben az értelmezési keretben az önkéntesség kettős szerepben van jelen, egyrészt hagyományos segítő tevékenységként, másrészt viszont lehetőségként is, amelyen keresztül az önkéntesek megvalósíthatják világlátási ambícióikat. Az interkulturalitásra használt megfogalmazásokban erősen dominálnak a turista diskurzusokban megszokott szavak, mint például *Afrika, Ázsia, természet, élmény, vonzás, megismerni, látni, utazni*, amelyekben az interkulturális kíváncsiság és megismerés alapvetően külső megfigyelői perspektívát tükröz.

Interkulturális tudatosságuk és elvárásaik nem személyes tapasztalatra, hanem elsősorban mediatizált és irodalmi élményekre, illetve felnőttkori kíváncsiságra épültek.

Ezzel ellentétben a második narratíva az interkulturális motivációt már nem elsősorban turistatekintetként (Urry, 2012) azonosítja, hanem a változás aktív előmozdítójaként, amelyet az önkéntesek szemantikailag is teljesen más kifejezésekkel írtak le, mint például *változás, helyi közösségek, szociális érzékenység*,

fenntartható fejlődés, segíteni. Az önkéntesség keretébe ágyazott interkulturális kíváncsiság ebben az esetben már erős segítségnyújtási szándékkal bővült ki, sőt gyakran az altruizmus lépett elő meghatározó motivációvá, ahol az önkéntesek interkulturális szerepvállalására elsősorban a humanitárius tevékenységük eredményes megvalósításának eszközeként van szükség. A külső megfigyelő helyébe az aktív kulturális beavatkozó került, ahol már nagyobb szükség van az interkulturális felkészültségre, mert a változtatás szándéka mélyebben épült be a motivációkba. Az önkéntesek élettörténete alapján azonban kulturális tudatosságuk itt sem személyes tapasztalatokra, hanem elsősorban tanult vagy elképzelt percepcióra épült.

A harmadik esetben az önkéntesek különböző egyéni élethelyzeti okok miatt vágtak bele az önkéntességbe, amelyek során az interkulturális tényezők nem közvetlen motiváló erőként jelentkeztek, hanem pusztán lehetőségként a többi cél eléréséhez. A leggyakoribb narratívák közé tartozott a *személyes útkeresés, az önmegvalósítás, a belső fejlődés, a nyelvtanulás vagy a külföldi munkavégzés szándéka.* Az interkulturális elvárásoknak itt nem, vagy csak felületes szinten (például nyelv vagy ország választás) volt szerepük.

A magyar önkéntesek motivációs hátterében eltérő módon jelentek meg az interkulturális kiindulópontok és kapcsolódások. Narratív csoportosításukkal olyan módon strukturáltam őket, amely lehetővé teszi interkulturális viselkedésük keretezését, hiszen az önkéntesek kezdetben motivációikon keresztül viszonyulnak az önkéntességhez, azaz ez határozza meg szerepfelfogásuk és identitásuk alapjait (Clary et al, 1998a).

2) Helyi szokások és kulturális kihívások tapasztalatai

A programok sikere jelentős mértékben az önkéntesek egyéni interkulturális szerepvállalásán múlik (Lough, 2013), ezért fontos a kulturális bevonódásuk és tudatosságuk biztosítása. Ennek feltétele a gyors kulturális adaptáció (Lysgaard,

1955), azaz a különböző akkulturációs⁵ hatások azonosítása és megfelelő kezelése (Black & Mendenhall, 1991), amely alapvetően az önkéntesek interkulturális toleranciájától és kompetenciájától függ (Isham, Kolodinsky & Kimberly, 2006; Vinickyté et al, 2020), de tudatos felkészítéssel, érzékenyítéssel, és helyszíni kommunikációs támogatással erősíteni lehet (Bennett, 1986). A magyar önkéntesek alapvető hozzáállását a nyitottság, a befogadás jellemezte, mentális felkészülésük legtöbbször a várható fizikai körülményekre vonatkozott, de néhány beszámolóban már megjelent a kulturális paternalizmus veszélye is. Szakirodalmi hivatkozások az interkulturális találkozások esetén előforduló leggyakoribb kihívások közé általában a szokatlan éghajlatot, a szegénységgel való találkozást, a nyelvi és egyéb kommunikációs nehézségeket, valamint az eltérő társadalmi – kulturális háttérből eredő normákat, gondolkodási és viselkedési sajátosságokat sorolják (Fülöp & Sebestyén, 2011; Zhou & Shang, 2011; Milassin, 2018). A magyar önkéntesek elbeszéléseiben jelentős hasonlóságok mutathatók ki, viszont kiegészültek a fehérekre vonatkozó kolonialista toposzokkal. Interkulturális tapasztalataikat ezek alapján három jól elkülöníthető csoportba soroltam, az első az új fizikai környezet közvetlen kulturális sokkot (Oberg, 1960; Bogáromi & Malota, 2017) kiváltó hatása, amelyet a lassabb adaptációt igénylő társadalmi jellemzők és szokások megismerése követett, és a végén külön kereteztem az ezekkel párhuzamosan, de gyakran tudat alatt jelentkező kulturális imperializmus jelenségének az előfordulását. A tapasztalatokra reflektáló tudatos alkalmazkodási stratégiák szintén három eltérő (elfogadás-, megértés-, illetve együttműködés-alapú) narratívát alkottak (2. táblázat).

⁵ Akkulturáció alatt egy új kultúrába való beilleszkedés folyamatát, illetve nehézségeit értem.

2. táblázat: A résztvevők által tapasztalt akkulturációs kihívások és kezelésük

Interkulturális sajátosságok		Megküzdési stratégiák
Fizikai körülmények	Éghajlat, kosz, zaj, szemetelés, higiénia, bogarak Infrastrukturális hiányosságok Bürokrácia, ügyintézés	Alkalmazkodás, tudatos megszokás <i>Reflexió:</i> elfogadás
Kulturális jellemzők	Gondolkodás, kommunikáció Hatalmi távolság, hierarchia Társadalmi, vallási szokások Munkához való hozzáállás Időfelfogás	Előbb változás, utána változtatás Nyitottság, kérdezés, őszinteség <i>Reflexió:</i> megértés
Kulturális imperializmus	Kolonializmus, orientalista szemlélet Önértékelési deficit Fehérékhez / önkéntesekhez való viszony	Projekt kulturális előkészítése Helyi támogató Hitelesség, bizalom <i>Reflexió:</i> együttműködés

Forrás: saját szerkesztés

Legnagyobb nehézségnek és kihívásnak elsőként szinte mindenki a helyi körülményeket (kosz, zaj, szemetelés, eszközök hiánya, bürokratikus ügyintézés stb.) és az emberek látható, jellegzetes viselkedési mintáit említette, amelyek formája és megélése eltérő volt, viszont az önkéntesek percepciójában ezek a hatások testesítették meg a kulturális sokk jelenségét. A környezeti kényelmetlenségeket azonban a legtöbb önkéntes különböző mértékben, de viszonylag gyorsan megszokta, megküzdési stratégiájuk egységesen a tudatos elfogadás és az alkalmazkodási kényszer volt, többen önreflexív módon azonosították és összekötötték a felkészítés során tanult nehézségeket az azokra később, a terepen adott reakcióikkal. Az interjúk során saját érzéseik és hozzáállásuk leírására használt spontán kifejezések közé a *sokk*, *sokkhatás*, *meglepődés*, *megdöbbenés*, *frusztráció*, *nagy nehézség* tartozott, az említett megoldásokra viszont a *megszokás*, *alkalmazkodás*, *elfogadás* szavakat használták. Jellemző narratívaként jelentkezett, hogy noha a fizikai körülményeket általában erős és

hirtelen kulturális sokknak élték meg, a megoldási lehetőségeket gyorsan azonosítani és alkalmazni tudták, amely így – saját értelmezésükben – semmilyen módon nem befolyásolta az önkéntesség folyamatát és eredményességét.

Más reflexív stratégiát és hosszabb alkalmazkodási folyamatot igényeltek a kultúra mélyebb rétegeiben gyökerező (Hall, 1976; Török, 2013; Jarjabka, 2020), a népcsoportok életét és magatartását alapjaiban meghatározó társadalmi szokások és viselkedési minták. Nemzetközi önkéntes kutatások a szigorú társadalmi hierarchiát és hatalmi távolságot, a női egyenlőtlenséget, az eltérő világnézetet és kommunikációs kontextust, a lassabb munkatempót, az időfelfogást, valamint a helyi hiedelmeket és mítoszokat jelölték meg jellemző nehézségekként (Otoo & Amuquandoh, 2014; McKivison, 2018; McLachlan, 2018; Onosu, 2021), amelyek szinte teljes egészében megegyeznek a magyar önkéntesek tapasztalataival, amelyek a *gondolkodásmód és kommunikáció, társadalmi hierarchia és bizonytalanságkerülés, helyi hiedelmek*, valamint a *munkakultúra és időfelfogás* diskurzusaiban jelentek meg.

Az Afrikában és Ázsiában dolgozó önkéntesek számára az egyik legnagyobb probléma a helyiek gondolkodásmódjának követése és megértése volt, mert a helybeliek máshogy asszociálnak, nem kötik össze az általánost a konkrétal, gyakran egyszerűbben, tagolt sémákban gondolkoznak és kommunikálnak. Ezt a legtöbb önkéntes jól felismerte, utána észrevehetően könnyebbé vált az együttműködés.

Erre épült rá a szintén komoly adaptációs kihívásként jelentkező európaiától különböző helyi munkakultúra, az alacsony szakmai felelősségvállalás és a hosszú távú tervezés hiánya is, ami kiegészült az időhöz, mint társadalmi konstrukcióhoz való eltérő hozzáállással (Gell, 1992; Bocsi, 2013). Mind a beilleszkedés, mind a munkavégzés szempontjából probléma volt, hogy a helybeliek gyakran nem tartották be a megbeszélte időpontokat, és nehezen tudták megbecsülni egy feladat elvégzéséhez szükséges tényleges időt, ami szakmailag folyamatos csúszásokhoz vezetett. Ez a helyi közösségek számára

természetes volt, az önkéntesek viszont nehezen viselték, sokszor akadályozta, sőt hiábavalóvá tette a tervezést, többen úgy számoltak be róla, hogy ebben a kulturális dimenzióban kellett leginkább kimozdulniuk a megszokott komfortzónájukból.

Az önkéntesek számára viszont a szakmai együttműködést talán legjobban a helyi szinten megjelenő kezdeményezőképeség alacsony foka, a beidegződött, megszokott megoldásokhoz való ragaszkodás, valamint a vezetőkre, előljárókra való túlzott támaszkodás nehezítette. Ezek oka részben a fejlődő országok társadalmaira általában jellemző nagy hatalmi távolság, a szigorú hatalmi hierarchia, valamint az erős bizonytalanságkerülés (House et al, 2002; Hofstede, 2011; Schwartz, 2012), részben a vallási és törzsi hiedelmekbe ágyazott tradicionális szokások közösségi magatartást befolyásoló ereje. Ezek olyan mély kulturális különbséget jelentettek, amelyeket az önkéntesek nehezen tudtak áttörni, sokszor tapasztalták, hogy nehezen vagy egyáltalán nem fogadták meg a javaslataikat, amit viszont többen személyes csalódásként éltek meg.

A kulturális különbségeken alapuló fenti szokások a beilleszkedést és a közös munkát nehezítő akkulturációs kihívásként jelentek meg. Leírásukra jellemzően a *nehéz volt megérteni, nem értettük meg, nem fogadták el, nem hallgattak ránk, legnehezebb feladat, probléma, kibívás, más szabályok, eltérő kultúra* megfogalmazásokat használtak, a rájuk adott első érzelmi reakcióik közé általában a *rossz érzés, csalódás, sőt a felháborodás* tartozott, amelyek különböző diszkurzív formában és módon, de a legtöbb beszámolóban kimutatható volt. Ebben az interkulturális dimenzióban a kutatásba bevont önkéntesek adaptációs sebessége – a fizikai környezethez való alkalmazkodás gyorsaságához képest – lassabb volt, de megküzdési stratégiájuk szinte minden esetben egységesen a *megismerésre* és *megértésre* irányult. A leggyakoribb megoldási narratívák a helyiekre való odafigyelésre és kíváncsiságra, az idegen kultúrák és szokások megismerésének a szándékára, ezek megértésére és elfogadására, a félreértések megelőzéséhez szükséges kérdezés és visszakerdezés fontosságára, valamint a helyi közösségek

életritmusának átvételére terjedtek ki. A legtöbb önkéntes felismerte, hogy „*előbb nekünk kell megváltozni, és csak utána tudunk változást elérni*”.

3) A kulturális imperializmus diszkurzív formái

Mint korábban láttuk, a nemzetközi fejlesztés és segélyezés eredményességére az egyik legnagyobb veszélyt az egyoldalú, paternalista gyakorlat jelenti, amely folyamatosan újratermeli a donor és a recipiens társadalmak közötti függő viszonyokat. Ez a gyarmati múltból eredő orientalista diskurzus hatása, amely szerint a keleti „fejletlen” társadalmak automatikusan rászorulnak a nyugati országok irányítására, illetve a nyugati emberek saját, gyarmati múlton alapuló sztereotípiáikon keresztül alakítják ki a keletre vonatkozó képüket és magatartásukat (Said, 1978; Vékony, 2017). A nemzetközi önkéntesség a kulturális egyenrangúság megvalósításán keresztül ennek lebontásán dolgozik, azonban a kolonialista ideológia a mai napig egyéni szinten is befolyásolja a szereplők magatartását. A leegyszerűsített sztereotípiák saját szocializációjukon keresztül mindkét fél percepciójába beépültek, meghatározva egyrészt az önkéntesek viselkedését és identitását (Bruce, 2018; Sullivan, 2018), másrészt a helyiek fehérekkel szembeni önértékelését (Fanon, 1952; Mandela, 1994). Számos küldő szervezet rossz gyakorlata (kulturálisan nem megfelelően előkészített és megvalósított projektek, az önkéntesek magas juttatásai, jobb munka- és életkörülményei, illetve indokolatlan szakértői pozícionálásuk) ráadásul tovább erősíti a hierarchikus egyenlőtlenségeket (Ngo, 2013), aminek hátrányaival az önkénteseknek sokszor a terepen kell megküzdeniük.

A magyar önkéntesek számos történetet meséltek el, amelyek kifejezetten a globális észak és dél között meglévő kulturális különbségekre vonatkoztak. Ezek jellemzően a helyiek körében a fehérekkel szemben meglévő kisebbségi érzésekből eredtek, amelyek az önkéntesek irányába hol – indokolatlan és irreális – tisztelet és csodálat, hol viszont lenézés és manipuláció formájában jelentek meg (3. táblázat). Tipikus toposzaik a *pénz, gazdagság, felsőbbrendűség* voltak.

3. táblázat: A kulturális imperializmus elemei

Narratív keretek	
Fehérekhez / önkéntességhez való viszony	Anyagi elvárások Felsőbbrendűség / alsóbbrendűségi tudat Helyi hatalom-politikai visszaélések
Önkéntesek oldaláról	Kolonialista szemlélet

Forrás: saját szerkesztés

A legtöbb önkéntes beszámolója alapján a helybeliek fehér külföldiekhez való hozzáállása nagyon különböző, gyakran ellentmondásos volt. Egyik oldalról nem értették, hogy egy fehér ember miért megy el önkéntesnek, sőt az önkéntesség eszméjét is furcsának találták, bár legtöbbször nem is derült ki, hogy igazából mit gondolnak róla. Az egyik Indiában lévő önkéntes viszont úgy érezte, hogy emiatt gyakran le is nézik őket. Az önkéntesek gyakorlatilag egybehangzó tapasztalata azonban az volt, hogy – hiába mondták, hogy fizetés nélkül dolgoznak – a helybeliek ezt legtöbbször nem hitték el, ami időnként úgy csapódott le az önkéntesek számára, hogy a helyiek nem értékelik a nekik nyújtott az önzetlen segítségüket. Másik oldalról a helybeliek egybehangzó meggyőződése volt, hogy „*aki fehér, az gazdag*”, és szinte minden országban megpróbálták anyagi oldalról kihasználni őket. Ezzel különböző formákban találkoztak, amely a folyamatos kölcsönkéréstől a külföldiek számára megállapított magasabb árazáson keresztül az önkéntesektől esetenként elvárt anyagi hozzájárulásig terjedt. A helyiek nem tettek különbséget ebben a tekintetben a turisták és az önkéntesek között, ami a nemzetközi kutatások eredményeihez (Zhou & Shang, 2011; Alexander, 2012) hasonlóan a magyar önkéntesekben is rossz érzéseket keltett.

Az önkéntesek elbeszélésében folyamatosan megjelent a fehérek felsőbbrendűségének mítosza is. Gyakran tapasztalták, hogy azért kérték meg őket, hogy segítsenek, mert mindent jobban tudnak, sokszor felnéztek rájuk, a

helybeliek általános meggyőződése volt, hogy meg kell bízni a fehérek képességeiben, mert úgymint jobban értenek szinte mindenhez. Ez a szemlélet a fehérekkel kapcsolatos minden dimenzióra kiterjedt, a bőrük színétől a fizikai megjelenésükön keresztül a problémamegoldó tudásukig. Az önkéntesek visszaemlékezéseiben ezzel kapcsolatban gyakran előfordultak az *indokolatlanul nagy, jobban csinálnák, hibetelen tisztelettel, jobban bíznak, fehér bőrű, angyal* megfogalmazások, amelyek egyértelműen a kolonializmus diszkurzív sémái, és a helybeliek máig tartó alacsony önértékelését, kulturális alárendeltségét tükrözik (Lundgren, 2008; Dizayi, 2019). Több önkéntes reflexiójában ez azonban kifejezett frusztrációt okozott, sőt volt olyan önkéntes, aki emiatt több vonatkozásban is kudarcnak élte meg az önkéntességet.

Ritkábban, de olyan hatalmpolitikai visszaélések is előfordultak, amelyek során az önkénteseket szakmai vagy politikai előnyszerzésre használták. A kolonialista narratíva alapján ugyanis a legtöbb közösségi társadalomban még mindig előnynek számít, ha valakinek van egy fehér ismerőse. Ennek keretében az önkénteseket – tudtukon kívül – időnként olyan helyzetekbe hozták, ahol csak a jelenlétük számított, viszont ezt legtöbbször csak utólag realizálták, így megfelelően kezelni sem tudták. Beszámolóik szerint ezek kifejezetten kellemetlen élmények voltak, gyakran manipulációnak érezték, megkérdőjelezte a másik fél őszinteségét, se a beilleszkedésüket, se a szakmai együttműködést nem segítette elő, és általánosságban is erősen gyengítette az önkéntesség kultúráközvetítő szerepének hatását.

Fontosnak tartottam annak feltárását is, hogy az orientalista diskurzus hogyan és milyen módon van jelen a magyar önkéntesek tudatában. Ennek vizsgálatára több nemzetközi kutatás is készült, amelyek részben cáfolták (Pastran, 2014), részben megerősítették (Sullivan, 2018) a jelenlétét⁶. A magyar önkéntesek interjúiból viszont az a többségi narratíva rajzolódott ki, hogy felismerték ennek

⁶ Még úgy is, hogy alapvetően nem tudatos viselkedésmintáról volt szó.

fontosságát, és igyekeztek tudatosan kezelni ezt a kihívást. A legtöbb esetben a kulturális imperializmus témája része volt a felkészítő tréningnek, bár az eredményességével kapcsolatban már erősen megoszlottak a vélemények. A legtöbb esetben jónak és elégségesnek tartották, sőt volt olyan önkéntes, akinek a képzést követően teljesen megváltozott a felelősségtudata, de volt olyan is, aki elnagyoltnak és kevésnek érezték a kolonializmus veszélyeire való felhívást. Általános hozzáállásuk volt viszont, hogy egyenrangú partnerként akartak kimenni, és kifejezetten tudatosan el akarták kerülni a lekezelő, felsőbbrendű magatartást, ami a beszámolók olvasata alapján legtöbb esetben sikerült is, viszont több esetről is beszámoltak, amikor első vagy másodkézből tanúi voltak más önkéntesek paternalista viselkedésének.

Amíg a szokatlan és nehéz fizikai körülmények, illetve az eltérő társadalmi szokások akkulturációja esetében az önkéntesek adaptációs stratégiája az elfogadásra, megszokásra és nyitottságon alapuló megértésre épült, azaz elégséges volt az önkéntesek részéről az egyoldalú változás és alkalmazkodás, addig a kolonialista diskurzus lebontásához már mindkét fél közös összefogására szükség van. Az önkéntesek tapasztalata alapján a legfontosabb először saját hitelességük megszerzése és a bizalom kiépítése, majd ezek alapján a kölcsönös együttműködés megteremtése. A folyamat leírására jellemzően a *hitelesség, befogadás, tudatos felépítés, megértés, beépülés, őszinteség, közösséghez tartozás* megfogalmazásokat használták. Többen kiemelték, hogy a bizalmon alapuló befogadás a helyi fél aktív támogatásával könnyebben érhető el, például az önkénteseket valamelyik helyi elöljáró vagy vallási vezető vezeti be a közösségbe, ezáltal felelősséget is vállal érte. Ahogy az önkéntesek elmondták, ez utána már garancia volt a nyílt, konstruktív szakmai együttműködéshez, ugyanakkor hangsúlyozták, hogy a bizalom megtartása már az ő személyes felelősségük, amivel soha nem szabad visszaélni. Ez az előzetes bevezetés általában akkor működik, ha jó és folyamatos szervezeti kapcsolat is van a misszió és a fogadó

fél között – ami a küldő szervezet vagy a fejlesztési ügynökség feladata, de ennek pozitív előnyét több megkérdezett önkéntes is átélte.

Egyéni szinten a személyes hitelesség elérésére a hosszabb távú önkéntesség esetében van inkább lehetőség, a rövid távú önkéntes turistáknak erre kisebb esélyük van. Több beszámolóban megjelent, hogy ehhez a turista szemléletet és az egyéni célokat el kell felejteni, a közösség érdekét kell igazán megérteni és képviselni, amihez az önkéntesek oldaláról kiforrott önismeretre és érett identitásra van szükség.

4) Az önkéntesség hatása a fogadó közösségekre

Ahogy a nemzetközi önkéntességgel szemben megfogalmazott kritikák korábbi áttekintésénél láttuk, az egyik legnagyobb veszélynek az interkulturális közvetítés elégtelenségét tartják, mert ennek hiányában a helyi közösségek nem fogják magukénak érezni a projektet, sérül a végeredmény, és nem valósul meg a fenntartható fejlődés. Az önkéntesség fogadó félre gyakorolt hatását tekintve megoszlanak a nemzetközi kutatási eredmények, egy amerikai felmérés szerint a válaszadók legnagyobb része a helyi közösség szempontjából hatékonynak tartotta saját önkéntességét, úgy vélték, sikerült fenntartható módon hozzájárulniuk a fogadó fél céljaihoz (76%), és ennek legfontosabb eleme a jól hasznosítható készségek átadása és betanítása volt (Lough, McBride & Sherraden, 2009). Egy Tanzániából és Zambiából hazatért önkéntesek körében végzett kutatás viszont azt állapította meg, hogy az önkéntesek jelentős része csalódott, mert nem sikerült fenntarthatóvá tenni a fejlesztéseket, későbbi visszatérésük során azt tapasztalták, hogy a közösségek egy része nem használja a projektek eredményeit (Talarski, 2014).

A magyar önkéntesek reflexiói hasonlóan vegyesek voltak, mind a kulturális nehézségek, mind a fenntartható végeredményt tekintve megoszlottak az észrevételeik. Többen kifejezetten elégedettek voltak, úgy tapasztalták, hogy számos kitűzött célt elértek, és volt észrevehető előrehaladás. Ezekben az

esetekben a kulturális különbségek vagy nem befolyásolták a munkát, vagy az önkéntesek rugalmasan tudták azoknak megfelelően alakítani a szakmai feladatokat.

Más esetekben viszont a különböző társadalmi szokások és kulturális különbségek (például a munkakultúra, időhöz való hozzáállás, gondolkodásmód, nemi szerepek egyenrangúsága) jelentős mértékben befolyásolták a végrehajtást, az önkéntesek jellemző nehézségnek a lassabb előrehaladást, a tervektől való elmaradást, valamint javaslataik helyi elutasítását említették, azaz ezekben az esetekben nem sikerült megfelelő módon áttörni a kulturális korlátokat, amelyek esetenként az egész projekt megvalósulását veszélyeztették.

Az egyik legnagyobb kihívás a hosszú távú fenntarthatóság elérése volt, ami gyakran nem is sikerült. Az önkéntesek abban látták a problémát, hogy sokszor nem arra irányultak a fejlesztések, amire a helyieknek a legnagyobb szükségük volt, ezért nem köteleződtek el kellő mértékben se a projekt, se a végeredmény iránt. Ezzel visszaigazolták a humanitárius fejlesztés kritikai ellentmondásait (rosszul előkészített projektek, egyoldalú fejlesztési célok, felületes felkészítés), amelyek megoldása legtöbbször meghaladta az önkéntesek helyi kompetenciáit. Beszámolóik alapján lehetőség szerint törekedtek rá, hogy közvetlenül megkérdezzék a helyi igényeket, és annak megfelelően alakítsák ki a fejlesztés irányát, ami azonban főleg a kisebb, helyi – döntően magyar kezdeményezésű – projektek esetében sikerült.

KONKLÚZIÓ

Az előzőekben két, egymásra épülő dimenzióban vizsgáltam meg a magyar nemzetközi önkéntességre jellemző interkulturális vonatkozásokat. Egyrészt azt kívántam bemutatni, hogy milyen módon és összefüggésekben jelennek meg az önkéntesek reflexióiban az eltérő kultúrák közötti különbségekből eredő sajátosságok és hatások. A célom az önkéntesség teljes folyamatának az interkulturális keretezése volt, ezért azt is megnéztem, hogy a kulturális

különbségek mennyire befolyásolták az önkéntesség fogadó közösségekre gyakorolt végeredményét. Másrészt tágabb kontextusban vizsgáltam, hogy a nemzetközi önkéntesség humanitárius fejlesztésben betöltött kultúraközvetítő szerepe hogyan jelenik meg a magyar résztvevők percepciójában és gyakorlatában, azaz hogyan írható le a magyar önkéntesek interkulturális tudatossága.

A legfontosabb következtetések az alábbiakban foglalhatók össze:

1) Noha az önkéntesek motivációjában az interkulturális szempontok jelentősen különböző formában jelentek meg, ez utána nem volt összefüggésben kulturális elköteleződésük mértékével. Mind a különböző akkulturációs megoldások alkalmazása, mind a kulturális paternalizmus lebontásához szükséges felelősség motivációtól függetlenül volt jelen az önkéntesek körében. Az orientalizmus elleni szemlélet legalább két esetben olyan önkéntesek beszámolójában volt a legerősebb, akik eredetileg nem altruista, hanem személyes élethelyzeti, illetve utazási célból jelentkeztek.

2) Noha explicit nem említették, de szinte mindegyik önkéntes elbeszéléséből kirajzolódott az idegen kulturális hatások által kiváltott megváltozott pszichológiai állapotot, ami – önreflexióikkal ellentétben – nem elsősorban az új fizikai környezet következtében alakult ki, mert azokhoz hamar hozzászoktak, hanem a mélyebb társadalmi – kulturális szokások miatt. Ez megfelel a magyarországi nemzetközi önkéntesség médiareprezentációját feldolgozó korábbi kutatásom eredményének, ahol az önkéntesség során jelzett kihívások 42%-a kulturális eredetű mentális nehézségként jelentkezett (Molnár, 2021). A szakirodalmi leírások szerint a kulturális adaptáció előzetes felkészítéssel és helyi támogatással felgyorsítható (Bennett, 1986), azonban a magyar önkéntesek ezen jellemzően egyedül estek át, a felkészítő tréningek tartalma beszámolóik szerint általában nem terjedt ki a kulturális adaptáció pszichológiai nehézségére, amely viszont akár az egész önkéntes missziót is veszélyeztetheti (Tian & McConachy, 2021).

3) Ennek ellenére mindegyik akkulturációs kihívás (fizikai környezet, helyi kulturális szokások, orientalista megnyilvánulások) esetében képesek voltak azonosítani a megfelelő adaptációs stratégiát (elfogadás, megértés, illetve kölcsönös bizalmon alapuló együttműködés), alkalmazásuk azonban már különböző mértékben sikerült. A fizikai körülményekhez beszámolóik alapján könnyű volt hozzászokni, ami nem is jelentett semmilyen fennakadást a projekt működésében. A mélyebb kulturális és viselkedési szokások esetében a kihívásoknak való megfelelés, a *mátság* megértése jellemzően sikeres volt, azonban a legnagyobb nehézség a végrehajtás volt, azaz a szakmai munka beillesztése a helyi kulturális keretrendszerbe. Ebből eredtek az eredményt tekintve a legnagyobb csúszások és eltérések, ami több önkéntes számára frusztrációt okozott – pedig ez lehet, hogy nem is akkulturációs, hanem a helyi kultúrához igazodó központi tervezési feladat, ami már a humanitárius fejlesztés kritikai ellentmondásai közé tartozik. Az ezekhez való alkalmazkodás felismerése („*le kell lassulni*”, „*előbb nekünk kell megváltozni*” stb.) viszont szinte minden önkéntes esetében megtörtént.

4) Az önkéntesek a helyi közösségek oldaláról számos orientalista jellemzővel találkoztak (fehérek felsőbbrendűségének és gazdagságának percepciója, saját maguk alulértékelése, valamint az ebből következő hatalompolitikai játszmák), amelyek jelentősen megnehezítették mind az önkéntesek kulturális beilleszkedését, mind az együttműködések hatékonyságát. Noha ezek előfordulását és hatását legtöbbször sikeresen ismerték fel, a rájuk adott negatív érzelmi reakcióik (bosszúság, frusztráció, düh) időnként öntudatlan paternalista hozzáállást válthattak ki, így kauzális kölcsönhatásuk az egyik legnagyobb adaptációs kihívást jelentette. A legtöbb önkéntes ugyan felismerte a megoldási lehetőségeket (hitelességen alapuló bizalom kiépítése, kölcsönös, egyenrangú együttműködés a célok közös kijelölésétől a tervezésen keresztül a végrehajtásig), viszont mivel megvalósításuk nem csak rajtuk, hanem a helyi közösségek attitűdjén is múlt, akiknek ehhez felül kellene emelkedniük saját

önértékelési deficitjükön – ezért ez gyakran nem is sikerült, függetlenül attól, hogy az önkéntesek többsége tudatosan próbálta elkerülni a személyes kolonialista megnyilvánulásokat. Ennek nehézségét ugyancsak jól jelzi, hogy többen beszámoltak a környezetükben más önkéntesek részéről tapasztalt orientalista esetekről.

5) Szintén többször kimutatható volt a beszámolókból a rossz nemzetközi fejlesztési és segélyezési gyakorlat paternalizmust fokozó hatása, a felülről oktroyált projektek helyi elutasítása gyakran az önkénteseken csapódott le, akiknek viszont ennek megoldására nem volt ráhatásuk, különösen a központi, nagy nemzetközi programok esetében. A kisebb, döntően magyar kezdeményezésű helyi fejlesztéseknél viszont az önkéntesek szintjén is jól működött a közös célok együttes kijelölése és tervezése, amely viszont jól visszaigazolta a nemzetközi önkéntesség kultúráközvetítő szerepének létjogosultságát és fontosságát.

Összességében, a megkérdezett magyar önkéntesek többségének interkulturális tudatossága és adaptációs készsége magas volt, egy részük jól felismerte saját kultúráközvetítő felelősségét, és beszámolóik alapján szintén jól azonosították a humanitárius fejlesztés és segélyezés evolúciójához szükséges megoldásokat: a közös tervezésen és helyi igényeken alapuló, kulturálisan jól előkészített projektek, amelyeket hitelesen, a helyi közösségbe jól integrálódó önkéntesek tudnak támogatni. A legnagyobb probléma a megvalósításban, végrehajtásban rejlett, amely megnehezítette, illetve megakadályozta a – jelen beszámolók alapján talán a legnagyobb nehézségnek tartott – fenntartható fejlődés elérését.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Barnett, M., 2005. Humanitarianism Transformed. *Perspectives on Politics*, 3(4), 723-740. <https://doi.org/10.1017/s1537592705050401>

2. Barnett, M. & Weiss, T. G., 2008. Humanitarianism, a brief history of the present. In *Humanitarianism in Question: Politics, Power, Ethics*, Cornell University Press, 2008. 1-48. <https://doi.org/10.7591/9780801461538-003>
3. Bennett, M. J., 1986. A developmental approach to training for intercultural sensitivity. *International Journal of Intercultural Relations* 10(2), 179-196. [https://doi.org/10.1016/0147-1767\(86\)90005-2](https://doi.org/10.1016/0147-1767(86)90005-2)
4. Black, J. S. & Mendenhall, M., 1991. The U-Curve Adjustment Hypothesis Revisited: A Review and Theoretical Framework. *Journal of International Business Studies*, June 1991, 225-247. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490301>
5. Bocsi, V., 2013. *Az idő a campusokon*. Belvedere Meridionale, 2013. Szeged. <https://doi.org/10.14232/belvbook.2013.58501>
6. Bogáromi, E. & Malota, E., 2017. Kulturális sokk és fogyasztói akkulturáció – Kétirányú, interdiszciplináris megközelítésben. *Vezetéstudomány* 48(4), 6-17. <https://doi.org/10.14267/veztud.2017.04.03>
7. Boltanski, L., 1993. *Distant Suffering: Morality, Media, and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511489402>
8. Brav, J., Moore, A. & Sherraden, M., 2002. *Limitations of Civic Service: Critical Perspectives*. Global Service Institute Working Paper 02-12. Washington University, Center for Social Development. Washington University, St. Louis. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsl010>
9. Bruce, M. E., 2018. *Portrayals of Voluntourism through a Postcolonial Perspective*. Lund University, Lund.
10. Burns, D. J., 2011. Motivations to Volunteer and Benefits from Service Learning: An Exploration of Marketing Students. *Journal for Advancement of Marketing Education* 2011(18).
11. Burns, D. J.; Reid, J. S.; Toncar, M.; Fawcett, J. & Anderson, C., 2006. Motivations to Volunteer: The Role of Altruism. *International Review on Public and Non Profit Marketing*, 3(2), 79-91. <https://doi.org/10.1007/bf02893621>

12. Cantat, C. & Feischmidt, M., 2019. Conclusion: Civil Involvement In *Refugee Protection — Reconfiguring Humanitarianism and Solidarity in Europe*. January 2019 https://doi.org/10.1007/978-3-319-92741-1_14
13. Chouliaraki, L., 2010. Post-humanitarianism: humanitarian communication beyond a politics of pity. *International journal of cultural studies*, 13 (2), 107-126. <http://dx.doi.org/10.1177/1367877909356720>
14. Clary, E. G.; Snyder, M.; Ridge, R. D.; Copeland, J.; Stukas, A. A.; Haugen, J. & Miene, P., 1998. Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6), 1516-1530. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1516>
15. De Luca, S., 2020. *Learning to Fish Together: Imperialism and Hope in International Volunteer Service*. WWU Honors Program Senior Projects 422. Western Washington University, Fall 2020. https://cedar.wwu.edu/wwu_honors/422
16. Devereux, P., 2008. International Volunteering for Development and Sustainability: Outdated Paternalism or a Radical Response to Globalisation? *Development in Practice*, 18(3), 356-370. <https://doi.org/10.1080/09614520802030409>
17. Dizayi, S. A., 2019. Locating Identity Crisis in Postcolonial Theory: Fanon And Said. *Journal of Advanced Research in Social Sciences*, 2(1). 79-86. <https://doi.org/10.33422/jarss.2019.05.06>
18. Eliasoph, N., 2013. *The Politics of Volunteering*. Polity Press. Cambridge, UK / Malden, USA. <https://doi.org/10.1007/s11266-014-9457-y>
19. Fanon, F., 1952. *Black Skin, White Masks*. Pluto Press, London, 1986.
20. Fassin, D. & Pandolfi, M., 2010. *Contemporary States of Emergency: The Politics of Military and Humanitarian Interventions*. New York: Zone Books.
21. Flanagan, C.; Jonsson, B.; Botcheva, L.; Csapó, B.; Bowes, J.; Macek, P.; Averina, I. & Sheblanova, E., 1999. Adolescents and the „Social Contract”: Developmental Roots of Citizenship in Seven Countries. In: *Roots of Civic*

- Identity: International Perspectives on Community Service and Activism in Youth.* Cambridge University Press, Cambridge. 135-155.
<https://doi.org/10.1017/cbo9780511751820.009>
22. Fülöp, M. & Sebestyén, N., 2011. Kulturális sokk? Kulturális különbségek Budapesten tanuló amerikai egyetemisták szemével. *Pszichológia*. 30(2), 81-106. <https://doi.org/10.1556/pszicho.31.2011.2.1>
23. Gell, A., 1992. *The Anthropology of Time*. Berg. Oxford.
<https://doi.org/10.4324/9781003135180>
24. Hall, E. T., 1976. *Beyond Culture*. Anchor Books, Doubleday, New York.
25. Harkin, M., 2008. *Report on the Role of Volunteering in Contributing to Economic and Social Cohesion* (2007/2149(INI)). Committee on Regional Development, European Parliament
26. Hofstede, G., 2011. Dimensionalizing Cultures: The Hofstede Model in Context. *Online Readings in Psychology and Culture*, 2(1) Article 8.
<https://doi.org/10.9707/2307-0919.1014>
27. House, R.; Javidan, M.; Hanges, P. & Dorfman, P., 2002. Understanding Cultures and Implicit Leadership Theories Across the Globe: An Introduction to Project GLOBE. *Journal of World Business* 37, 3-10.
[https://doi.org/10.1016/s1090-9516\(01\)00069-4](https://doi.org/10.1016/s1090-9516(01)00069-4)
28. Hustinx, L. & Lammertyn, F., 2003. Collective and Reflexive Styles of Volunteering: A Sociological Modernization Perspective. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organisation*, 2003 június, 166-187.
29. Isham, J.; Kolodinsky, J. & Kimberly, G., 2006. The effects of volunteering for nonprofit organizations on social capital formation: evidence from a statewide survey. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 35(3), 367–383.
<https://doi.org/10.1177/0899764006290838>
30. Jarjabka, Á., 2020. *Kultúramenedzselési ismeretek* (egyetemi jegyzet). Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet. Online kiadás, Pécs (letöltve: 2022.január 28.)

<https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/23664/jarjabka-akos-kulturamenedzselesi-ismeretek-pte-ktk-pecs-2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

31. Komter, A., 2004. *Social Solidarity and the Gift*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/cbo9780511614064>
32. Lewis, D., 2005. Globalization and International Service: A Development Perspective. *Voluntary Action, Journal of the Institute for Volunteering Research*. 7(2) 13-26.
33. Lough, B., 2013. *International Volunteer Service*. Encyclopedia of Social Work (NASW Press and Oxford University Press), 2013.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199975839.013.959>
34. Lough, B., McBride, A. M. & Sherraden, M. S., 2009. *Perceived Effects of International Volunteering: Reports from Alumni*. Center for Social Development, CSD Research Report 09-10
35. Lundgren, J., 2008. Fanon and beyond: Decolonizing indigenous subjects. *The Canadian Journal of Native Studies* XXVIII, 2(2008), 399-419
36. Lysgaard, S., 1955. Adjustment in a foreign society: Norwegian Fulbright grantees visiting the United States, *International Social Science Bulletin*, Vol. 7, 45-51.
37. Malkki, L. H., 2015. *The Need to Help. The Domestic Arts of International Humanitarianism*. Duke University Press Durham and London, 2015.
<https://doi.org/10.1515/9780822375364>
38. Mandela, N., 1994. *A szabadság útján*. Anthropolis Egyesület – Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008.
39. McKivison, L., 2018. *Impacts of long-term international volunteering on volunteers' intercultural competence* (diplomamunka). University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finnország.

40. McLachlan, S., 2018. Relationships Matter: *The Role and Impact of Younger International Development Volunteers* (PhD dolgozat). University of Otago, Dunedin, New Zealand.
41. Meier, S. – Stutzer, A., 2004. *Is Volunteering Rewarding in Itself?* Institute for the Study of Labor, Bonn. IZA Discussion Paper No. 1045 March 2004. <https://doi.org/10.2139/ssrn.505042>
42. Milassin, A. N., 2018. *Az interkulturális interakciók során megtapasztalt kulturális eltérések értelmezése a dél-koreai kultúrában - magyar szemmel* (PhD dolgozat). Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest. <https://doi.org/10.14267/phd.2019016>
43. Molnár, Zs., 2016. *Magyar önkéntesek kulturális tapasztalatai Afrikában* (diplomamunka). Pécsi Tudományegyetem.
44. Molnár, Zs., 2021. A nemzetközi önkéntesség hazai médiareprezentációja 2015 és 2019 között. *Jel-Kép* 2021(3), 24–43, <https://doi.org/10.20520/JEL-KEP.2021.3.25>
45. Moore, T., 2013. Saving friends or saving strangers? Critical humanitarianism and the geopolitics of international law. *Review of International Studies*, 39(4), 925-947. <https://doi.org/10.1017/s0260210512000368>
46. Neszmélyi, Gy. I., 2014. The motivations for the diversification of the Nigerian economy focusing on sustainable agriculture. *APSTRACT*. 8(1) (2014), Budapest. <https://doi.org/10.19041/apstract/2014/1/1>
47. Neszmélyi, Gy. I., 2016. Társadalmi és gazdasági kihívások Nigériában. *Földrajzi Közlemények* 140(2), 107–123.
48. Ngo, M., 2013. Canadian Youth Volunteering Abroad: Rethinking Issues of Power and Privilege. *Current Issues in Comparative Education* 16(1), 49-61, <https://eric.ed.gov/?id=EJ1020596>

49. Oberg, K., 1960. Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. Reprint from *Practical Anthropology* 7: 177-182 In *Curare* 29 (2006), 142-146. <https://doi.org/10.1177/009182966000700405>
50. Onosu, G., 2021. The Impact of Cultural Immersion Experience on Identity Transformation Process. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2021, 18, 2680. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052680>
51. Otoo, F. E. - Amuquandoh, F. E., 2014. An investigation into the experiences of international volunteer tourists in Ghana. *Anatolia – An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 25(3), 431–443. <http://dx.doi.org/10.1080/13032917.2014.903377>
52. Pastran, S. H., 2014. Volunteer Tourism: A Postcolonial Approach. University of Saskatchewan *Undergraduate Research Journal* · February 2014. <https://doi.org/10.32396/usurj.v1i1.30>
53. Perold, H. – Graham, L. A. – Mavungu, E. M. – Cronin, K. – Muchemwa, L. – Lough, B. J., 2013. The Colonial Legacy of International Voluntary Service. *Community Development Journal*, April 2013. <https://doi.org/10.1093/cdj/bss037>
54. Rozakou, K., 2020. Solidarity. In *Humanitarianism: Keywords*. Brill 17 Sep 2020. 197–199. https://doi.org/10.1163/9789004431140_092
55. Said, E. W., 1978. *Orientalism*. Penguin Books Modern Classics, London, 2019.
56. Schech, S., 2016. *The Impacts of International Volunteering: Summary of the Findings*. Australian Research Council, Project Findings Part 4, November 2016
57. Schech, S., 2017. *Volunteer Perspectives on the Impacts of International Development Volunteering*. Australian Research Council, Project Findings Part 3, March 2017.

58. Schwartz, S., 2012. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings In *Psychology and Culture*, 2(1). <https://doi.org/10.9707/2307-0919.1116>
59. Scott, D. G., 2006. *Socialising the Stranger: Hospitality as a Relational Reality* (thesis work), University of Otago (New Zealand). March 2006
60. Sherraden, M. S. – Lough, B. – McBride, A. M., 2008. Effects of International Volunteering and Service: Individual and Institutional Predictors. *Voluntas* (2008)19, 395–421 <https://doi.org/10.1007/s11266-008-9072-x>
61. Sullivan, N., 2018. International clinical volunteering in Tanzania: A postcolonial analysis of a Global Health business. *Global Public Health*, 13(3), 310-324. <https://doi.org/10.1080/17441692.2017.1346695>
62. Talarski, J. E., 2014. *Volunteers' cross-cultural immersion experience in Tanzania and Zambia* (PhD dolgozat). University of the Incarnate Word, San Antonia, Texas, USA, May 2014.
63. Tian, Z. & McConachy, T., 2021. Relational challenges in an intercultural volunteer programme in Jordan: Views from Chinese participants. *Journal of Intercultural Communication Research*, 50(6), 588-609, <https://doi.org/10.1080/17475759.2021.1959381>
64. Török, J., 2013. *Kultúrák a szervezeti történetek tükrében* (PhD dolgozat). PTE BTK, 2013.
65. Unstead-Joss, R., 2008. An analysis of volunteer motivation: implications for international development. *Voluntary Action: The Journal of the Institute for Volunteering Research*, 9(1), 3-20.
66. Urry, J., 2012. A turistatekintet. In: *Túl a turistatekinteten. A turizmus kritikai és kultúratudományi perspektívái*, szerkesztette Bódi Jenő – Pusztai Bertalan. Gondolat Kiadó - PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék - SZTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs–Szeged, 2012. pp. 41-61.

67. Vékony, D., 2017. *Emlék, mások és emlékmások: A kollektív emlékezet, mint multikulturális kormányzati eszköz a brit többségi társadalom és a muszlim kisebbségi csoportok közötti társadalmi koherencia növelésében* (PhD dolgozat). Corvinus Egyetem, Budapest. <https://doi.org/10.14267/phd.2017037>
68. Vinickytė, I.; Bendaravičienė, R. & Vveinhardt, J., 2020. The impact of emotional intelligence and intercultural competence on work productivity of volunteers in respect to age and length in volunteering. *Verslas: Teorija ir praktika / Business: Theory and Practice*. 21(1), 379–390. <https://doi.org/10.3846/btp.2020.11405>
69. Yea, S.; Sin, H. L. & Griffiths, M., 2018. International volunteerism and development in Asia-Pacific. *Geographical Journal*, June 2018. 110 – 114. <https://doi.org/10.1111/geoj.12254>
70. Zhou, H. & Shang, X., 2011. Short-term volunteer teachers in rural China: Challenges and needs. *Frontiers of Education in China* 6(4), 571-601. <https://doi.org/10.1007/s11516-011-0146-y>

ISSN 2630-886X

18  57

BGE